

K R U B B E M Ö L L A

Bo Stenfeldt

I Gøyes jordbok av år 1552 redovisas bl.a. "Krubløcke mølle". Såvitt man vet är detta första gången namnet Krubbemølla förekommer i befintliga arkivalier. Vattenkvarnen inrättades således i "Krubbeløcken", men vilket år eller århundrande detta skett, därom vet man ingenting. I varje fall fanns den där år 1552

Kvarnen och till denna hörande jordbruk var frälsegods och genom ägobyten och arvsuppgörelser har äganderätten skiftat mellan olika adelssläkter. Enligt 1671 års jordrevisionsprotokoll låg 1/3 under Torup som vederlag medan resten tillhörde Svabesholms gård.

Av en år 1692 upprättad karta över Vitaby jämte beskrivning framgår följande: "Krubba Mylla är en Vattu-qvarn med dess ägor, som den gröna färgen utvisar, äger hälften Kronan, andra hälften Bekiska Sterbhuset. Mölnarens namn är Pehr Gammalsson. Hafver ock tvänne åkrar, som kan beräknas för bägge åren, utsäde ungefär 4 1/3 tunn. Ången är af starr och hårdvall, med hassel och ahlbuskar beväxt, kan bärgas under och öfver om året till 3 (lass hö) Härtill är ock en liten hassel-skog med några böcker bevuxen, ligger i en dal, är något sank på saml: ställen af Källå."

Beskattningen av kvardriften föregicks av en undersökning, utförd av statlig myndighet och med åtskilliga inblandade. Här följer ett protokoll från ett undersöknings- och skatteläggningsmöte i Krubbemølla. Som ett vittne på den tidens lättfattliga kanslilsvenska återges hela protokollet:

"År 1793 den 26 september i anledning af Konungens Resultion Befallnings Hafvandes den 9 juni innevarande år till Herr Ordinarie domhafvanden den ingångna Skrifvelse därutinnan vid handen gifves, at den undersökning och skattläggning, som af vederbörande den 14 juli 1769 å de tillökta ett par stenar vid Qvarnen Nro 1 1/4 Krubbemølla i Hvitaby socken och Albo härad, hvaraf 1/6 del är Augment till särskilta rusthåll vid Svabitholms Compagni och 1/12 del Frälse till Sätessgården Torup blifvit förrättat i å berörda det skall stadfästas; medan the öfvrige thärvid boende qvarnegare, emot lagens uttryckeliga föreskrift i Thärtill varit kallade och sig utlåt, ny undersökning och skattläggning företagen af undertecknad Auditeur vid Kongl. Husar Regimentet och nu Högvederbörligen till Domare i Orten jemte Herr vice Kr ldf: Nln Pehr Sjöbeck och

tillkallade Nämndemän Nils Andersson i Norra Björstorp, Jöns Andersson i Orehuset, Jöran Ernetsson i Fiskabeck, Jöran Ernetsson i Lönhult, Per Persson i Mellby, Arfvid Ernetsson i Gusared Warande Äfven Herr Häradsskrifvaren Horster om denna förrättning kungjord för at härvid vara närvarande skrifteligen han har gifvit Rätten tillkänna, att han under dess hitresa af sjukdom blifvit så hårt angripen, at han till dess genast måst återvända, dock har han vid förrättningen uti ämnet lämnat alla de upplysningar, som dess ämbete fordrar, hvilket ock af till hands varande documente bestyrkes, hvadan ock Undersöknings och skattelägnings männen ansåg dess frånvaro uti förrättningen icke kunna förorsaka uppehåll såsom ^{ombud för} ägarne af denna qvarn Öfver Kammar Herren Högvälborne Herr Carl Gustaf Piper infant sig dess Frälse Inspektor Eric Larsson på säteriet Torup, men af öfvriga qvarnägare var ingen härvid närvarande oagtadt Kungörelse uti hela häradet blifvit utfärdade om dagen till denna förrättning, och underrättelse, at hvar som åstundade, ägde rättighet sig härstädes infinna för at på minnelser afgifva, dock har förre Krono Befallnings Mannen C. J. Aspelin gifvit skrifteligen tillkänna at han för sin ägande qvarn Bengtemölla, ej vägra tillökningen af de vid Krubbemölla varande ett par stenar hälst han ej på minsta sätt härigenom är förfördelad.

Sedan ingen hade något att anmärka förfogade undersöknings männen sig till qvarnen väirket, hvilket behörigen skådades och befandt at det är en ganska väl förvarad Öfverfalls Hjul qvarn som ej tåler större än fem spans stenar, och är vattu tillgången ganska ringa, hvilket tillkommer från en måss, Vita Måsse kallad, och får biträde af en källa på Gräflunda ägor samt går högst fem månader om året och ansåg nämnden Mälde tillförseln till denna qvarn, som allenast utgöres af 4 hela till 199 tunnor om året, hvaraf 2/3 delar räknas till korn och 1/3 till råg vardandes denna qvarn belägen 1/10 dels mil från Gräflunda Mölla, 3/16 dels från Vita Mölla och 3/4 dels mil från Bengte Mölla samt 1/4 dels mil från närmaste landsväg.

Vid profmalning som anställes utröntes at till förmalning af 1 Kappa säd ärfordrades 40 minuter, som utgör En Tunna om dygnet, hvilket i afseende på tiden denna qvarn kan nyttjas Äfven Öfverensstämmer med den af nämnden gjorda uppgift om mälde tillförseln.

Undersöknings Männen tog således ärendet uti behörigt Öfvervägande, och aldenstund ingen af öfvriga qvarnägarna, oagtadt de till Thenna förrättning varit kallade, sig härvid infunnit, eller bestridt detta nya qvarn värks vidmagtshållande, finner undersökningsmännen Äfven skäligt till styrka dess evärderliga bestånd; hälst det uti ringaste måhn ejkan vara skadeligt, utan i the mera Kongl. Mt och Kronan till

förmån; och i händelse det i behörig Ort skulle vinna stadfästelse, vill skattelägnings männen i betraktan af den uppgifna mälde tillförseln, utgörande 139 tunnor säd, hvaraf Tulltägten blifver, enligt hvad här i Orten öfligt varit 20de delen eller sju Tunnor, med anledning af Kongl. Kommerce Collegi skrifvelse den 24de januari 1787 föreslå 1/10 del däraf eller 24 Kappor, såsom afgift för de vid denna qvarn tillökta ett par stenar, hvaraf 2/3 delar gäldas uti korn och 1/3 uti råg, och åtnjuter Kongl. Mt. och Kronan häraf 5 1/3 kappor råg och 5 1/3 kappor korn kommer rusttjänsten att underhållet med (o).

Blifvandes likväl denna undersökning och skatteläggning Konungens Höga Befallningshavandes vidare ompröfning underställda Actum Ut Supra På Undersöknings- och skattelägnings Männens vägnar

Efter Förordnande

J. Wullff"

Kontentan av detta ordrika protokoll blir att kvarnverket utökats med ett par stenar samt att mäldebekattningen i anledning härav ändrats. I och med den omskrivna utökningen kom kvarnverket sannolikt att få sitt nuvarande utseende.

I mitten av 1800-talet började kvarnverksamheten successivt att minskas. Den stora log- och stallbyggnaden började förfalla så att Vitaby brandstods-kommitté den 14 november 1896 skrev i sitt brandsyne-protokoll: "Men i avseende därtill, att uppgiften för Krubbemölla upptog ladulängan till samma längd, hon förr haft, innan mer än hälften blef nedrifvet, och dessutom återstoden, sedan grundmuren frånräknats, ej ansågs värd åsatta 500 kr, nedsatte kommittén försäkringen till 200 kr."

Enligt beskrivningen till 1932 års ekonomiska karta utgjorde brukningsdelen Krubbemölla 1:1 och 2:1 11,6 hektar, varav 7,8 var åker, 0,1 trädgård, 2,1 slätteräng, 1,4 skogs- och hagmark samt 0,2 byggnadstomt. Denna jordbruksdel har sannolikt tillhört kvarnen från början. De båda näringsgrenarna jordbruk och kvarnrörelse drevs mestadels gemensamt av mjölnaren med biträde av "mölledrengen". Denne var i allmänhet gift och bodde i en byggnad, som låg mitt emot kvarnbyggnaden.

Människorna

i Krubbemölla, den viktigaste komponenten i den gamla kvarnrörelsen, börja framskymta i bevarade skrivelser först under 1600-talet och då med knapphändiga uppgifter i jordböcker och mantalslängder. Efterhand som alla arbetsföra registerades, blev personuppgifterna i myndigheters folkbokföring fylligare till båtad för forskningen.

Krubbemölla synes ända från början ha drivits både som kvarn och hoverijordbruk under Torup. Till allt detta har det behövts rätt

mycket arbetsfolk. Här nedan följer ett axpöck ur befintliga jordböcker, mantalslängder och kyrkoböcker om några av människorna, vilka bott och varit verksamma i Krubbemölla.

År 1663 hette möllaren Håkan ~~fx~~ Olufsson. Han efterträddes av förut omnämnde Pähr Gammalsson, som 1697 var gift med Sissa, hade sönerna Pähr och Jöns samt pigan Anna. Om Pähr Gammalsson heter det att han kunde "läsa vackert" och om sönerna att de "kan läsa i book".

"1720 den 15 maj begrofs Pähr Gammalsson i Gräflunda som i Herra-nom afsomnade i sitt 63 ålders år".

Den 8 maj 1715 var Nils Isacsson möllare, hustrun hette Christina och denna dag döptes deras dotter Carna. Han synes ha efterträtts av Per Thomasson, som endast fick verka några år för att år 1747 avlösas av möllaren Pehr Jönsson. Till skillnad från företrädaren fick denne vara möllare i ett halvt sekel eller till år 1797, då hans son Rasmus övertog rörelsen. Rasmus gifte sig den 26 december 1801 med Bolla Gudmundsdotter och om hans övriga familjeförhållanden förtäljer husförhörslängden följande:

Rasmus Persson	född den 13/9 1763 i Krubbemölla
hustru Bolla	" " 12/10 1777 i Nybromölla
son Tor	" " 2/1 1805 i Krubbemölla
" Per	" " 10/3 1813 i "
" Gudmund	" " 20/12 1818 i "
dotter Karna	" " 1/8 1803 i "
" Mätta	" " 17/3 1807 i "

År 1820 flyttade möllaren John Andersson in i Krubbemölla. Han kom från Vestra Vram och familjen bestod av följande:

John Andersson	född den 24/8 1792 i Åsum
hustru Karna	" " 26/6 1790 i Ö. Vram
son Nils	" " 28/9 1817 i "
" Anders	" " 2/8 1819 i "
" Jöns	" " 4/2 1822 i Krubbemölla

Dräng Peter Nilsson, född den 12/10 1792 i Torup, pigan Karna Nilsdotter född den 26/6 1790 i Ö. Vram.

John Andersson miste sin hustru Karna och gifte om sig med Maria, ty kyrkoboken har följande att meddela: "År 1824 den 15 februari döptes möllare John Anderssons och dess hustru Maria Åkesdotter dotter Else i Krubbemölla. Soldaten Nils Wågs hustru Karin bar barnet." Else var född den 12/2 1824.

Husförhörslängden 1828 - 1833 förtäljer:

Drängen Jöns Jönsson	född den 19/6 1781 i Bästekille (nr 17)
hustru Svenborg Torkilsdtr	" " 23/12 1793 i Vitaby
dotter Elna	" " 4/4 1820 i Rörum

"År 1841 den 16/6 begrafdes gifte mölledrängen Jöns Jönsson i Krubbemölla i en ålder av 59 år 10 m 23 dagar".

Jöns Jönsson efterträdare hette Nils Nilsson och hans hustru Anna Olsdotter.

År 1858 blev det åter ombyte på möllare, ty då återfinnes följande i husförhörslängden:

mjölnare Lars Åström	född den 18/2 1802 i Ivetofta
hustru Anna Söderholm	" " 3/2 1815 i Hyby
son Erik	" " 17/10 1851 i Andrarum
dotter Petronella	" " 22/8 1859 i "
" Johanna	" " 4/4 1844 i "
" Elisabet	" " 5/12 1855 i Eljaröd

Inhyses:

028! X

Nils B ruce	" " 8/5 1808 i Baldringe
hustru Bengta H agman	" " 30/3 1798 i Hörröd

Lars Åström dog den 24/1 1870 och verksamheten övertogs av:

mjölnare Nils Andersson	född den 20/11 1835 i Ravlunda
hustru Märta Nilsdotter	" " 7/8 1837 i Eljaröd
dotter Nelly	" " 20/8 1861 i Ravlunda
son Nils	" " 24/12 1870 i Vitaby

Åren 1880-1890 var Ola Mårtensson och ~~xxx~~ Nils Åkesson verksamma i Krubbemölla.

Enligt kyrkboken 1895-1903 var följande skrivna i Krubbemölla:

Arrendator Nils Nilsson	född den 6/12 1841 i Everöd
hustru Ingrid Fransdotter	" " 6/7 1857 i Vitaby
son Anders	" " 21/12 1878 i "
son Nils	" " 23/5 1881 i "
dotter Elise	" " 3/8 1883 i "
son Olof	" " 29/7 1885 i "
son Carl	" " 27/9 1889 i "
dotter Anna	" " 31/8 1891 i "
son Frans	" " 16/XXI 1891 3/4 1895 i "
dotter Betty	" " 16/4 1897 i "

Familjen flyttade år 1897 till Stora Herrestad och sen kom:

Mjölnare August Genschow	född den 19/11 1858 i Högseröd
hustru Hanna Nilsson	" " 4/10 1858 i Kverrestad
dotter Gerda	" " 18/3 1890 i Ö. Wemmenhög

Inneboende:

Kjertin Andersson född den 9/6 1830 i Andrarum
028. x Emma Bruce " " 17/6 1867 i Vitaby

Hos Genschow var skriven:

Karl Nils Isidor Widén " " 22/6 1901 i Stockholm

Kyrkboken 1911-1926

Smedarbetare Carl Vilhelm Andersson född den 21/10 1891 i Köpenhamn
hustru Gerda Genschow " " 18/3 1890 i Ö. Wemmenhög
son Knut Åke " " 29/1 1916 i Vitaby
Arrendator Anders Nordin " " 12/11 1887 i S. Mellby
hustru Selma Lind " " 27/10 1888 i "
dotter Märta Elvira " " 26/9 1910 i "
son Nils Albin " " 14/7 1912 i "
dotter Edit Ingeborg " " 9/10 1916 i "
dotter Annie Elsine " " 2/4 1919 i Vitaby

1919-1929

Arrendator Sven Johansson Asp " " 4/9 1873 i Brösarp
hustru Ingrid Persson " " 5/6 1876 i Vitaby
son Johan Vilhelm " " 19/9 1896 i "
son Gustaf Adolf " " 4/11 1904 i "
dotter Karin Alfhilda " " 24/3 1908 i Baldringe
son Sven Valdemar " " 18/5 1915 i Vitaby
dotter Anna Linnea " " 26/6 1918 i "
son Axel Edvin " " 18/8 1901 i "

1929-1948

Arrendator Karl Persson " " 23/1 1883 i Vanstad
hustru Gerda Maria Månsson " " 16/11 1884 i "

Sedan Carl Persson som siste brukare av jordbruksdelen avflyttat år 1948 stod byggnaderna i Krubbemölla obebodda i några år. Förfallet var ett faktum när Vitaby hembygdsring bildades den 26 september 1951 och övertog den gamla kvarnen. Bidrag från kommun, hembygdsföreningen och enskilda samt de mångas gratisarbeten har möjliggjort restaureringen och bevarandet av den gamla vattenkvarnen.

En av ledamöterna i den första styrelsen, köpmannen Eric Frithiof, skrev och föredrog den här dikten vid en av hembygdsringens träffar:
Bland mossbelupna stenar
sig vägen slingrar smal,
fram till den gamla kvarnen
ej långt från Ryadal.

Stå sekelgamla murar
från anrik mölletid,
vill nya släkten minna
om tidlös ro och frid.

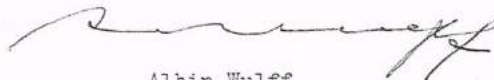
I ån där spelar näcken,
hör, hör harpoklangen klar
det är musik - förtrollad -
den liksom håller kvar.

När ängens älvor komma
från sägnospunna dar,
står alfer som små gudar
och skjuter par om par.

Då lyktegubbar lysa
till dans i lyktans sken,
går goenisse stadigt
på lurviga små ben.

Till gamla Krubbemölle
och önskar än en gång,
att åter snart få höra
en gammal kvarstens-sång.

Eric Frithiof förunnades inte att uppleva denna "kvarnstens-sång",
men i augusti 1971 kunde kvarnverket åter sättas i gång efter att
ha stått stilla i 57 år.

Albin Wulff

0206 51 + 30 Åc